

# ARAP GRAMERİNDE GAYR-I MUNSARIF KELİMELERİN CÜMLE İÇİNDE FARKLI KULLANIMLARI

ALADDİN GÜLTEKİN\*

## Different Use of Ghair Munsarif (diptote) Words in a Sentence in Arabic Grammar

**Abstract:** Every language spoken in the world has its own grammatical features. These features include some difficulties for learners. This paper deals with the subject of diptote (*ghair munsarif* or *al-mamnu min al-sarf*) about which makes non-native learners occasionally become confused. The study endeavours to analyze the subject that is generally explained concisely in a more organized manner. The topic in question has been discussed with reference to the trustworthy sources and then presented in this article without supplying details related. The subject of study appears to be much like an issue of phonetics in a field that requires the knowledge of morphology (*sarf*) and syntax (*nahw*). This work focuses on main characteristics of the word together with secondary ones and the pronunciation problem that occurs in the sentence.

**Keywords:** Tanwin (Nunnation), Ghair Munsarif or Mamnu min al-Sarf (Diptote), the Restricted from Tanwin, the Restricted from Kasra.

\* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı ABD.  
[aladdingultekin@hotmail.com].



**Öz:** Dünyada konuşulan her dilin kendine ait gramer özellikleri vardır. Bu özellikler, o dili öğrenmek isteyenler için birtakım zorlukları da barındırmaktadır. Çalışma, anadili Arapça olmayanların gramer konularından zaman zaman karıştırdıkları *el-memnu mine's-sarf*, bir başka ifadeyle *gayr-ı munsarif* konusu hakkındadır. Eski kaynaklarda çoğunlukla muhtasar sayılabilecek şekilde izah edilen bu konuyu bu çalışmada daha tertipli incelemeye çalıştık. Bu konuyu, muteber kabul edilen kaynaklara başvurarak detaylı şekilde inceledikten sonra ayrıntıya girmeksizin makale çalışması biçiminde ortaya koyduk. İnceleme konumuz, kelime ve cümle bilgisi gerektiren bir alan içinde daha çok fonetiği ilgilendiren sorun olarak kendisini göstermektedir. Bu çalışma, kelimenin üzerinde taşımış olduğu bazı temel özellikler ile bunların ilintisi (feri) şeklinde algılananların birlikteliği ve cümle içinde ortaya çıkan telaffuz sorununa odaklanmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Tenvin, Gayr-Munsarif, Memnu mine's-Sarf, Tenvinden Men Edilenler, Kesra Hareke Almaktan Men Edilenler.



## 194 Giriş

OMÜİFD Yeryüzünde kullanılan dillerin kendilerine ait morfoloji (kelime bilgisi), sentaks (cümle bilgisi) ve fonetik (telaffuz) açısından birbirlerinden farklı olarak birtakım özellikleri vardır. Mevcut farklılıklar bu alanda çalışma yapanların her devirde bilimsel çalışma alanı olmuştur. Arapça, dil bilgisi bakımından ikinci dil olarak öğrenmek isteyenler için anlaşılma zorluğu taşıyan bazı farklılıkları içinde bulundurmaktadır.

Bu çalışmada Arapçayı yabancı dil olarak öğrenmek isteyenlere telaffuz olarak güç gelen *gayr-ı munsarif* konusu incelenmiştir.<sup>1</sup> Bu konu eski ve yeni nahiv kaynaklarında mureb isimler konusu içinde ele alınarak işlenmiş olsa da kelime yapısının değişmesi ile cümle içinde irab alametlerini alıp almayacağını belirleyeceği için sarf ilminin de konusunu oluşturmaktadır.

Bu konu önemine binaen ilk yazılan nahiv kitaplarında yer almış, ayrıca Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ (ö. 2911 904)'nın kendisine ulaş-

<sup>1</sup> Bu çalışmada 1996 yılında tamamlamış olduğum ve henüz yayınlanmamış "*Arap Dilinde Gayr-ı Munsarifler*" adlı Yüksek Lisans tezinden de yararlanılmıştır. Konuyla ilgili bulunmaktadır.

madığımız "Mâ yecrî ve mâ lâ- yecrî " adlı eseri ile Zeccâc (ö. 311/ 923)'ın "Mâ yansarif ve mâ lâ yansarif" adlı müstakil eserler yazılmıştır. Yine yakın tarihimizde Mısırlı dilci Emîl Bedî' Ya'kûb "el-Memnu mine's-sarf" eserini kaleme almıştır. Yine ülkemizde bu konu üzerinde yüksek lisans düzeyinde yapılmış bir çalışmamızın yanında, Ökkeş General'in "Arap Gramerinde Gayr-i Munsarif" adlı yüksek lisans tez çalışması da bulunmaktadır.

Burada konu üzerinde daha önce yapılan çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Ele aldığımız "Sonuna kesra ve tenvin alamayan isimler" şeklinde basitçe açıklanan,yani gayr-ı munsarif konusuna Arapça nahiv kitaplarının irab kısmında genellikle az bir yer ayrılmıştır. Fakat bir metin okurken birçok kez karşımıza çıkabilen gayr-ı munsarif kelimelerin nasıl okunması ve harekelenmesi gerektiğine yardımcı olan bazı kurallar vardır.

Bu araştırmada gayr-ı munsarifin tanımı açıklanmış, gayr-ı munsarif olma nedenleri ayrıntılı bir şekilde ele alınarak nasıl irab edileceği maddeler halinde anlatılmıştır. Son olarak konuyu özetleme mahiyetinde gayr-ı munsarif kelimelerden örnekler verilmiştir.

Konu kısa, öz ve basit bir ifadeyle anlatılarak konu hakkındaki diğer çalışmalardan sıyrılmak ve Arapça hususunda az bir bilgiye sahip olan okuyucunun bile aklında hiçbir soru işareti kalmayacak şekilde anlaması hedeflenmiştir. Bu sebeple kullanılan Arapça ifadelerin mümkün olduğunca Türkçeleri de verilmeye çalışılmıştır.

### **Gayr-ı Munsarif**

Öncelikle gayr-ı munsarif teriminin kullanımına açıklık getirmek gerekmektedir. Sözlük anlamını vermek gerekirse غَيْرُ الْمُنْصَرَفِ teriminin ikinci parçası olan الْمُنْصَرَفِ kelimesinin kendisinden türetildiği kökü صَرَفَ – يَصْرِفُ – صَرَفًا 'bir şeyi bulunduğu halden çevirmek' عن harfi cerri ile birlik-

te kullanıldığında “bir şeyden kaçınmak” demektir.<sup>2</sup> İnfial babına girmiş olan **اَنْصَرَ** kelimesinin ismi faili olan **اَلْمُنْصِرْف** kelimesi ‘kesra ve tenvin alan ya da kesra ve tenvin kabul eden kelime’ demektir. **غَيْرُ اَلْمُنْصِرْف** ise ‘kesra ve tenvin alamayan ya da kesra ve tenvini kabul edemeyen kelime’ demektir.<sup>3</sup>

Istılahta sarf âlimleri **صَرْف** kelimesini “kendisi ile kelimelerin kalıplarının ve türetilmesinin bilindiği bir ilimdir” şeklinde açıklamışlardır.<sup>4</sup>

Nahivcilerde ise bu kelimenin sınırları hususunda ortaya çıkan farklı pek çok görüş bulunmaktadır. Fakat tüm bu ihtilaflar şeklidir. Bazı nahiv âlimleri sarfın temekkün tenvini (munsarıf isimle munsarıf olmayı ayırtmak için kelimenin sonundaki tenvin) olduğunu söylemişler ve kesradan bedel olarak fetha ile cer edilmesini, ismin muzaf olmamasına ve harf-i tarifin bitişmemesi şartına bağlamışlardır. Diğer bazı âlimler cer, fiillerdeki cezme benzediği için ismi, fiile benzemekten uzaklaştırmaz görüşünü savunmuşlar; bu isimler izafete girse veya harf-i tarifli olsa bile **تَنْظَرْتُ إِلَى الرِّجْلِ الأَسْمَرِ و أَسْمَرَكُمْ** örneğindeki gibi gayr-ı munsarıf olur demişlerdir.<sup>5</sup>

Bir kısım nahiv alimleri gayr-ı munsarıf olmayı “biri diğerini takip etmeksizin ismin cer ve tenvinden bir defada menedilmesi” şeklinde açıklamışlar ve buna göre “İsme dâhil olan harf-i tarif fiile dâhil olmaz. Fiile benzediğinden dolayı gayr-ı munsarıf olan isme harf-i tarif dâhil olursa bu benzerlik durumu ortadan kalkar. **تَنْظَرْتُ إِلَى الرِّجْلِ الأَسْمَرِ و أَسْمَرَكُمْ** örneğindeki gibi kesra ile cer olacağından sarf edilir” diyerek bir önceki görüşe

<sup>2</sup> Ebu'l Fadl Muhammed Cemâluddin Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut, tsz. Bkz. **ص ر ف** maddesi.

<sup>3</sup> Muharrem, Çelebi, “Muhtasar Nahiv Kitaplarına Bir Bakış”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, Sayı V, 1989, ss. 1-31, s. 17.

<sup>4</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarıflar*, s. 6.

<sup>5</sup> Muvaffakuddin Yaîş b. Alî, *Şerhu'l-Mufasssal*, I-X, Beyrut, tsz., c. I, s. 58; Ebul Abbâs Muhammed b. Yezid el-Muberrered, *el-Muktedab*, I-V, Kahire, 1386/1966, III, 309; Celâluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyutî, *Hemu'l-hevâmi şerhu Cemi'l-cevâmi*, I-II, Beyrut, tsz., I, s. 24; Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarıflar*, ss. 6-7.

muhalefet etmişlerdir.<sup>6</sup> Bazı nahivciler de sarfın her halükârda tenvin olduğunu söylemişlerdir.<sup>7</sup>

Gayr-ı munsarîf terimi ayrıca çeşitli nahiv kitaplarında ‘el memnu min es-sarf’ (sarftan yasaklanmış) ve ‘el-ismu’l-lezi lâ yansarîf’ (munsarîf olmayan isim) olarak da kullanılmıştır.

“Biri diğerini takip etmeksizin ismin cer ve tenvinden bir defada menedilmesi”<sup>8</sup> şeklinde tarifi yapılan Gayr-ı munsarîf terimi Arapçada kelimelerin cümlede buldukları konum itibarıyla aldıkları irab işaretleriyle ilgilidir. Türkçe de irab konusu olmadığı için bu konunun dilimizde karşılığı da yoktur. Fakat Arapça hususunda herhangi bir konuda bir çalışma yapmak isteyen bir kişinin şiirde ve düzyazıda kullanılan dili doğru okuyup tercüme etmesinde ve özellikle yazımında bu gibi dilbilgisi kurallarını bilmesi gerekir.

### Gayr-ı Munsarîf Olma Nedenleri

Nahiv âlimleri Arap dilindeki kelimeleri; isim, fiil ve harf şeklinde üçe ayırmışlar; bunlardan bir kısmını mureb, bir kısmını mebni kabul etmiş ve sonrasında sebepleriyle açıklamışlardır.

Harflerin tümünü mebni kabul etmişlerdir. Çünkü harfler cümlede kendi başlarına bir mana ifade etmezler ki bu da aslında onların tek başlarına gerçek bir manası olmadığını gösterir. Bu sebeple iraba ihtiyaç duymazlar.<sup>9</sup>

Fiillerden mazi ve emir fiillerin ve kendisine te’kid nunu ve müenneslik nunu bitişen muzari fiillerin mebni olduğunu, bunların haricindeki fiillerin mureb olduğunu söylemişlerdir. Bunun için mazi ve emir fiille-

<sup>6</sup> Ebû’İshâk İbrahim ez-Zeccâc, *Mâ yansarîf ve mâ lâ yansarîf*, nşr. Hudâ Mahmûd Firâge, Kahire, 1981, s. 9.

<sup>7</sup> Çelebi, “Muhtasar Nahiv Kitaplarına Bir Bakış”, ss. 18-19; Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarîflar*, s. 7.

<sup>8</sup> İbn Yâiş, *Şerhu’l-Mufasssal*, I, s. 58; Muberrred, *el-Muktaâb*, III, s. 309;

<sup>9</sup> Behâuddin Abdullah b. Akîl Akîlî, el-Hemadânî el-Mısırî, *Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyyeti İbn Malik*, I-II, nşr. Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut, tsz c. I, ss. 35-36; Suyutî, *Hemu’l-hevâmi*, I, 24.

rin, kendisinden sonra irab yapılmasını gerektiren başka bir açıklamaya ihtiyaç duymamasını; muzari fiillerin ise te'kid nunu ve müenneslik nunu amillerinin sadece fiillere ait bir özellik olmasını sebep olarak göstermişlerdir.<sup>10</sup>

İsimlerin ise bir kısmını mureb, bir kısmını mebni olarak ayırmışlar; mureb isimleri de kendi içinde ikiye ayırmışlardır. Bunların birincisi, tenvini kabul etmek yönü ile fiile benzememesinden dolayı "isimlikte yerleşik olan mütemekkin"<sup>11</sup>; ikincisi ise, tenvini kabul etmemek yönü ile fiile benzemesinden dolayı "isimlikte yerleşik olmayan mütemekkin" olarak isimlendirilmişlerdir.<sup>12</sup> Nahiv âlimlerinin isimleri mureb kabul etmelerinin sebebi isimlere fiil isnad edilmesi, fiilin kendisi üzerinde gerçekleşmesi, başka bir kelimenin kendisine izafe edilmesi suretiyle farklı manalara delalet ettiği içindir.<sup>13</sup>

### Gayr-ı Munsarîf Kelimelerdeki İletler

Arapçada bir kelimenin gayr-ı munsarîf kabul edilebilmesi için ya kelimenin munsarîf olmasını engelleyen illetlerden ikisinin o kelimeye bulunması ya da bu iki sebebin yerini tutacak bir illetin (maksure ve memdude elifi ile sigâ-i müntehâ'l-cumu özelliği) olması gerekir. Bu illetler gerçekte bir asıla aykırı olarak gelen uyumsuzluktur.<sup>14</sup>

Bu bilgiler doğrultusunda önce önemli gördüğümüz marife konusuna kısaca değinmek suretiyle yukarıda bahsedilen illetleri sıralayabiliriz.

Arapçada marife altı kısımır. Bunlar; harf-i tarifli isimler, alem isimler, zamirler, ism-i mevsuller, ism-i işaretler ve izafete girmiş isimlerdir. Bunlardan zamirlerin tamamının, ism-i mevsullerin ve ism-i işaretlerin ise tesniye sigaları hariç mebni oldukları bilinmektedir. Harf-i tarif ve

<sup>10</sup> İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, I, 30-34.

<sup>11</sup> Mureb kelimelere mütemekkin de denir.

<sup>12</sup> İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, I, 35-36; es-Suyutî, *Hemu'l-hevâmi*, I, 24.

<sup>13</sup> İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, I, 28.

<sup>14</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarîflar*, s. 12.

izafette kelimeyi gayr-ı munsarıflıktan çıkarır, munsarır yapar. Bu sebeple geriye sadece alem kalmaktadır.

## 1. Alem

İsimlerin cins için olması asıl olup, alem olarak kullanılması feridir. Bu da gayr-ı munsarır olması için bir sebebiyet teşkil eder.

Kelime kökü olarak م ل ع'den<sup>15</sup> (bilmek, tanımak) türetilen lafız, terim olarak çeşitli tanımları yapılmakla birlikte bunlardan "kendi cinsinin diğer fertlerinden ayırmak için şahsa konulmuş isimdir"<sup>16</sup>, "tek bir vaz'la başkasına şamil olmaksızın bireyin aynısına konulmuş olan isimdir", "kendisine benzeyenleri içine almaksızın bireye aynısı ile taalluk eden isimdir"<sup>17</sup>, son olarak da "isimlendirdiği şeyin muayyen olduğunu tam olarak belirleyen lafızdır"<sup>18</sup> şeklinde birkaçını burada zikredebiliriz.

Şahıs alemleri ve cins alemleri şeklinde iki kısma ayrılan alemlerden şahıs alemleri, lafzî veya manevî desteğe ihtiyaç duymaksızın عمر، زینب، فاطمة، örneklerinde olduğu gibi insana، براقیش، خصاف، örneklerinde olduğu gibi hayvana، لبنان، بیروت، örneklerinde olduğu gibi bilinen yere ya da اوس örneğinde olduğu gibi kabileye delalet ederler.

Cins için olan alem ise bir şeyin bütün bireylerini içine alması için vaz edilmiş lafız olup o cinsten bir tanesi için konulmuş lafız değildir. Bütün aslanların kastedildiği أسامة kelimesini buna örnek verebiliriz.

Son olarak alem olan isimler غطفان، حمدان، مكة، gibi mürtecel (doğaçlama)، ابن عمر، gibi cins isimden veya تأبط شرًا gibi cümleden، ya da ابن عمر، ابن عمر، gibi artık kendileriyle bilindik şahısların anlaşıldığı dönüştürülmüş (مقلوب) alemler şeklinde tasnife tabi tutulabilir.<sup>19</sup>

<sup>15</sup> İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, bkz. (م ل ع) maddesi.

<sup>16</sup> Nureddin Abdurrahman el-Câmî, *el-Fevâidu'd-diyâiyye*, İstanbul, 1987, ss. 139-140.

<sup>17</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, I, s. 17.

<sup>18</sup> Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik el-Edelusî, *el-Elfiyye*, Mısır, 1351/1932., s. 14; İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, I, s. 118; Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarıflar*, s. 16.

<sup>19</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarıflar*, s. 21.

Delalet ettiği mana itibariyle alemler; زيد عثمان gibi sadece isim, زين العابدين gibi lakab ya da أبو حنيفة olduğu gibi künye şeklinde olabilirler.

Dil alimleri alem özelliğini gayr-ı munsarîf olmaya sebep kabul etmekle birlikte bunun tek başına yeterli bir özellik olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kufeli dil bilimciler alem özelliğini tek başına sarftan men etmede yeterli olduğu görüşünü kabul ediyorken, Basralı dil bilimciler bunun tek başına yeterli olmadığını alem özelliği ile birlikte terki, udul, zaid ان, te'nis, Arapçaya sonradan giren yabancı isimler (ucme), fiil vezni ve sonunda müennes elifi bulunması gibi özelliklerden birinin daha bulunmasını şart koşmuşlardır.<sup>20</sup>

Arapçada ثمود, سبأ, تميم, أسد gibi müennes kabile isimlerinin alem olduğunu ancak bunun göz ardı edilerek sadece müennes isim olarak görülmesi gerektiğini düşünülmesi için sarf edilmişlerdir. Ancak bunun dışında fiil vezninde gelen تغليب isminde olduğu gibi ikinci bir illet varsa şayet gayr-ı munsarîf olurlar.<sup>21</sup>

Araplar nesil adlarını kabile adı gibi düşünerek روم, هند, مجوس, گي gibi isimler ile şayet nesil kastedilirse gayr-ı munsarîf olmasını caiz görmüşlerdir.<sup>22</sup> Ancak Arapça harfler ile yazıldığı halde anlamlarını bilmedikleri haruf-u mukatta olan طس, حم, گي gibi kelimeler yabancı isim kabul ederek gayr-ı munsarîf kabul etmişlerdir.<sup>23</sup>

Kur'an sûrelerinin adları şayet üç harfli Arapça olmayan bir kelime ise هود, نوح gibi, bu aslında هود سورة هود ifadesine karşılık geldiği için gayr-ı munsarîf olurlar.<sup>24</sup>

<sup>20</sup> İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, II, s. 329-338; Abbâs, *en-Nahvu'l-vâfi*, IV, s. 216.

<sup>21</sup> Ebû Bişr Amr b. Usman b. Kanber Sibevey, *el-Kitâb*, I-V, nşr. Abdusselam Harun, *Alemu'l-Kutub*, 1403/1987, c. III, s. 247; el-Muberrred, *el-Muktedab*, III, s. 360; Zeccâc, *Mâ yansarif ve mâ lâ yansarif*, s. 78.

<sup>22</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, s. 254; ez-Zeccâc, *Mâ yansarif ve mâ lâ yansarif*, s. 81; Yakûb, *el-Memmu mine's-sarf*, s. 154.

<sup>23</sup> Muberrred, *el-Muktedab*, III, s. 356.

<sup>24</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III s. 359.



Arap alfabesindeki harfleri müzekker ve müennes olarak kabul edenler, هذا تاء ، هذا باء ، هذا تاء ، هذا باء örneklerinde olduğu gibi gerek marife gerekse nekre halinde sarf edilmeleri görüşündedirler.<sup>25</sup>

## 2. Udûl

Udûl veya “adl” (العدل); nahiv alimlerin ıstılahında, kelimenin lafzı gözetilip, daha sonra bu lafızdan başka bir lafza dönülerek yapılan bu değişikliğin manada değil sadece lafızda olduğu isme denilir.<sup>26</sup>

Udûlla iştikak (türeme) birbirinden farklı şeylerdir. İştikak kelimeyi bir vezinden başka bir vezne dönüştürürken mananın da değiştiği türetmedir. ضاربٌ/ضَرْبٌ'den ضاربٌ türetilmesi gibi. Udûl ise bir lafzın başka bir lafza mana değişikliği olmaksızın çevrilmesidir. عامِرٌ'den عُمَرٌ gibi. Bu durumda udul eden kelime kendisinden dönüştüğü kelimenin feri durumunda olduğu için bu ona sarftan bir men edilme illeti oluşturmaktadır.

Udul ile iştikak farklı olup, iştikakta lafız mana ön plana çıkar. Örneğin ضاربٌ fiilinden ضاربٌ iştikak olurken زافرٌ 'den türetilen زُفْرٌ udul olur.<sup>27</sup>

Nahivcilere göre udul özelliği taşıyan isimler iki kısımdır.

A. Udul-u tahkîkî: Gayr-ı munsarîf illetleriyle birlikte lafzi bir sebebin de bulunduğu udul etmiş isimlerdir. Örneğin سحرٌ، مثنىٌ kelimeleri gibi. Bu kelimelerde udul var ancak gayr-ı munsarîf kabul edilen sigalara aykırı bir lafızla gelmişlerdir. Ancak سحرٌ kelimesinin sarf edilip edilmemesi caizdir.

B. Udul özelliği ile birlikte alem özelliği taşıyan kelimeler olup, nahivciler gayr-ı munsarîf kabul etmişlerdir.<sup>28</sup>

<sup>25</sup> Sibevey, *el-Kitab*, III s. 359-367.

<sup>26</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, 62; Cemâluddin b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh İbn Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Katri'n-Nedâ bellu's-Sadâ*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır, 1383/1963, s. 447.

<sup>27</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, 59; Muhammed Rahmî el-Ekînî, *Şerhu'l-Akdu'n-namî ala'l-Câmî*, I-II, Matbuatu'l-Osmaniyye, 1314., I, 122-124.

<sup>28</sup> Abbâs, *en-Nahvu'l-vâfi*, IV, ss. 222-258.

Udul olma şekilleri de şöyle sıralanabilir:

1- Marife bir isimden فَعَلَ vezni üzere udul eden فَنَّمْ حُبْتُ gibi kelimeler şayet marife olurlarsa iki illet olma durumundan dolayı (udul, Alem) gayr-ı munsarîf olurlar. Ancak bu vezin üzerine olan نَعْرُ gibi cins isimler ile yine bu vezin üzere çoğul olan نُقُبُ gibi cins isimler alem olsalar dahi udul etmedikleri için munsarîf olurlar.

2- Sayılardan udul eden isimler için فُعَالْ مَفْعَلْ şeklinde iki vezin vardır. Bu şekilde udul etmiş isimler udul ve vasf özelliği taşıdıkları için her hâlükârda gayr-ı munsarîf olurlar.

3- Bu kısımda جُمَعْ كُنْعْ gibi cem olma yolu ile udul etmiş olan kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimeler marife oldukları zaman iki illet nedeniyle (marifelik, udul) gayr-ı munsarîf olurlar.

4- Bu kısımda اَلْdan udul etmiş سَحْرْ، آخْرْ gibi kelimeler yer almaktadır. Çünkü bunların aslı الآخر سحر يومك olup udul etmişlerdir. Eğer nekre kastedilirse munsarîf olurlar.<sup>29</sup>

5- Alem iken اَلْ veznine udul eden kelimeler. Bu vezin üzere yapılan udul, isimlendirme (حَذَارْ بمعنى إِحْذَرْ), emir (فَجَارْ), masdar (بمعنى الفَجْرَة), sıfat için (سَلِپْ سُپُورِنْ manasına الحَالِقَة kelimesinden udul eden خَلَاقِنْ kelimesi) olabilir. Ayrıca, müennese nidadan udul etmiş te olabilir. Örneğin يَا خَبِيْثَة nidasından udul eden خَبَاثْ ya ifadesi gibi.<sup>30</sup>

### 3. Vasf

Mevsuf sıfattan önce gelir ve bu özelliği ile de sıfat mevsufun ferî konumunda kabul edilir. Vasf belirsiz bir kelimenin bir özelliğine açıklık getiren kelimedir, sıfattır. Nahiv alimleri vasfı; vasf-ı aslî, sıfatlık manası kelimenin aslında olan (اَحْمَرْ<sup>31</sup>) ve vasf-ı arızî, aslında sıfat manası olmayan

<sup>29</sup> Ebû Muhammed b. Ali es-Saymerî, *et-Tebşire ve't-tezkire*, I-II, Mekke, 1402/1987., II, 562-563.

<sup>30</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, ss. 276-277; Suyutî, *Hemu'l-hevami*, I, s. 29; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, s.10; Zeccâc, *Mâ yansarîf ve mâ lâ yansarîf*, s. 100.

<sup>31</sup> Kelimenin aslında "kırmızılık" manası vardır.

fakat lafızda bir şeye sıfat olan kelimeler (مَرَزَتْ بِسِنْوَةٍ أَرْبَعٍ<sup>32</sup>) olarak ikiye ayırmışlardır.<sup>33</sup> Kelime aslen sıfat olmayıp sıfat manasında kullanıldığında munsarif olurlar. Çünkü sıfat olmaları nakil yoluylaadır. Sıfat manası olan kelimeler üç durumda gayr-ı munsarif olurlar.

1. İçerisinde sıfat manası taşıyan فَعْلَانْ vezni üzere gelen kelimeler. Bu vezin üzere gelen kelimelerde aslında sıfat manası taşımaları ve فَعْلَانَةٌ şeklinde müennesinin bulunmaması, aksine فعلاء veya فعلى vezninde bulunması şart koşulmuştur. Örneğin عطشان kelimesi aslında sıfat manası bulundurmakta ve müennesi عطشى şeklinde geldiği için gayr-ı munsariftir.<sup>34</sup>

2. İçerisinde vasf manası olmakla birlikte fiil vezninde gelen bir sıfat olması. Fiil vezninde gelen sıfatları أكرم، أصغر gibi sadece fiile mahsus olan vezinde gelenler، أصفر kelimesinin ism-i tasgiri olan أَصْفَرٌ gibi isimle fiil arasında ortak olan bir vezin üzere gelen sıfatlar.

3. İsimdeki bir manaya değil de fiildeki bir manaya delalet eden sıfatlar.

#### 4. Te'nis

Arapçada Türkçeden farklı olarak isimler müzekker ve müennes olarak ikiye ayrılır. Kelimelerin müzekkerlik ve müenneslik durumları bilinmeden önce kendilerine müzekker lafzı ile işaret edilir. انسان، حيوان، شيء gibi. Daha sonra müennes olduğu anlaşılan isme müenneslik alameti konulur. Müennes ismin bu alamete ihtiyaç duyması kendisini müzekkerin ferî yapar.<sup>35</sup>

Müennesin tanımını yapacak olursak ez-Zemahşerî "kendisinde müenneslik tâ'sı, elif-i maksure ve memdûde bulunan şey (kelime) dir."<sup>36</sup> şeklinde ifade etmiştir. Muhammed el-Feyyûmî'ye göre nahiv ıstılahında

<sup>32</sup> "Ben dört hanıma uğradım." cümlesindeki أَرْبَعٍ aslen sıfat değildir. Fakat cümlede sıfat konumunda kullanılmıştır.

<sup>33</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarifler*, s. 51.

<sup>34</sup> A.g.e., s. 53.

<sup>35</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, 59.

<sup>36</sup> Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Umer ez-Zemahşerî, *el-Mufassal*, Beyrut, 1410/1990., s. 237.

müenneslik “lafzın kendisinde olmasa bile fiiline veya benzeri etkenine te’nis alâmeti bitişen manalar<sup>37</sup>” demektir. Mustafa Galâyînî ise müennesin tanımı şöyle yapmaktadır: “Müzekker isim kendisine هذا ile işaret etmenin doğru olduğu isimdir. رَجُلٌ, حِصَانٌ, قَمَرٌ, كِتَابٌ gibi. Müennes isim ise kendisine هذه ile işaret etmenin doğru olduğu isimdir.”<sup>38</sup>

### Müennes çeşitleri

Arapçada müennes isimler lafız ve mana yönünden dört gruba ayrılır. Lafız yönünden müennes olanlar şu iki gruptur:

a. Lafzî müennes: İster فَاطِمَةٌ gibi müennes ister طَلْحَةَ gibi müzekker olsun sonunda müenneslik alameti bulunan isimlerdir.

b. Manevî müennes: Kendilerinde müenneslik alameti bulunmadığı halde müennes kabul edilen ve هذه ile işaret edilen مَرِيَمٌ, شَمْسٌ gibi isimlerdir.

Mana yönünden müennes olanlar ise şunlardır:

c. Hakiki müennes: إمْرَأَةٌ ve نَائِقَةٌ gibi insan veya hayvan cinsinden dışı olan isimlerdir.

d. Mecazî müennes: عَيْنٌ ve شَمْسٌ gibi insan ve hayvan cinsinden olmasalar bile onların dışısı gibi görülen isimlerdir.<sup>39</sup>

### Müenneslik alametleri

İsimlerde müenneslik alametleri üç tanedir:

a. Tâ-i merbuta (ة): Müennes kabul edilen isimlere ve bunların sıfatlarının sonlarına dâhil olur. عالِمَةٌ, إمْرَأَةٌ gibi.

b. Elif-i maksûre (ى/ي): Sonu عَصَا gibi “ا” ile veya موسى gibi “ى” ile biten isimlerdir. العَصَا, الفتى gibi kelimenin kök harflerinden olduğunda aslî elif; الدَّعْوَى (dava), الذِّكْرَى (anma) gibi kelimenin kök harflerinden olmayıp

<sup>37</sup> Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî el-Feyyumi, *el-Misbâhu'l-munîr*, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 1987, s. 209.

<sup>38</sup> Eş-Şeyh Mustafa el-Galayânî, *Câmiu'd-durûsi'l-arâbiyye*, I-III, Beyrut, 1402/1982., I, s. 98.

<sup>39</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarıflar*, ss. 25-26.

zâid harf olduğunda te'nis elifi olmak üzere ikiye ayrılır. Müenneslik alameti olan ise sadece te'nis elifi olduğundadır.

Bu harfler kelimenin üçüncü harfi ise ve harf kelimenin aslında “ي” ise الفتى الهدى gibi “ى” şeklinde, harf aslında “و” ise عصا ربا gibi “ا” şeklinde yazılır. Bu harfler dördüncü veya beşinci harf olarak geldikleri zaman bu harfler “ى” şeklinde yazılır. Bu harfler dördüncü veya beşinci harf olarak geldikleri zaman bu harfler “ى” şeklinde yazılır.

c. Elif-i memdûde (اء): Sonu zâid bir “ا” ve “ء” ile biten isimlerdir. Bu durum daha çok renk ve özür ifade eden kelimelerin müenneslerinde bulunur. زرقاء (mavi), عزاء (topal) gibi. Fakat bu harfler الماء kelimesinde olduğu gibi kelimenin aslından olduğu için zâid olmayıp, السماء kelimesindeki gibi “و” dan, بناء kelimesindeki gibi “ي” den kalbedilmiş olursa memdûde isim olmaz.<sup>40</sup>

Yukarıda verdiğimiz bu bilgiler ışığında isimlere elifin dahil edilmesine değinelim.

Nahivcilere göre bu elifler müenneslik, mülhak ve teksir amacıyla isimlerin sonuna gelirler. Müenneslik için gelen elifi diğerlerinden ayıran fark bu eliflerin حبلى دنيا gibi tenvin almamasıdır. Sonuna mülhak elifi alan kelimeler tenvin aldıkları gibi müenneslik ‘sı almaktan da men edilmezler. Örneğin ارطاة ارطى gibi. Yine bu iki özelliğin dışında kelimelerin sonuna قبيعزى (çok iri, kocaman) örneğinde olduğu gibi teksir için elif alan kelimeler vardır.<sup>41</sup>

Arapçada sonu ى اء şeklinde biten isimler alemlik şartı aranmaksızın gayr-ı munsarif kabul edilirler. Çoğu nahiv alimleri isimlerin sonunda bulunan maksur veya memdud eliflerin aslında صحراا حمراا şeklinde yan yana gelen iki elif olduklarını, bu durumun okuma fırsatını ortadan kaldırdığını, ilk elifin düşürülmesinin müennes olmayı ortadan kaldıracığı-

<sup>40</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarifler*, ss. 26-28.

<sup>41</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, V, s. 107.

nı ikinci elifin müennesliğe delalet etmesi sebebiyle hemzeye dönüştürüldüğünü حمراء صحرَاء şeklini aldığını ifade etmişlerdir<sup>42</sup>.

Sibeveyh (ö. 180/796) bu eliflerin ya bedel ya üç harfli ismi dört harfli yapmak ya da müenneslik için olduğu görüşündedir<sup>43</sup>.

Müberred (ö.286/899) bu eliflerin sadece müenneslik için olduğunu ve her halukarda gayr-ı munsarîf olması gerektiğini ifade etmiştir<sup>44</sup>.

Zeccâc Müberred ile aynı görüşü paylaşarak bu özellikteki kelimele- re eliflerin bina tamamlandıktan sonra ilave edilmediğini bu sebeple gerek marife gerekse nekre halinde gayr-ı munsarîf olduğu görüşünü ileri sürmüştür<sup>45</sup>.

İbn Yaîş'e gelince o sonunda elif-i maksure ve memdude bulunan isimlerin başka sebebe ihtiyaç duymadan gerek marife gerekse nekre halinde gayr-ı munsarîf olması gerektiğini, zira bu eliflerin marifelikten sonra da kelime sonunda bulunmaya devam ettiğini, marifeliğin ise daha da ağırlaştırıcı bir durum olduğunu belirtmiştir.<sup>46</sup>

Sonlarında lafzi veya manevi müenneslik alameti bulunan alemler عنتره، خديجة ve طلحة، فاطمة gibi isimler gayr-ı munsarîf olurlar.<sup>47</sup>

İsim ortası harekeli üç harfli ve sonu müenneslik alameti ile bitiyorsa alem oldukları zaman gayr-ı munsarîf olurlar. Şayet ortası sakin ve sonunda müenneslik alameti yoksa munsarîf olması veya gayr-ı munsarîf olması caizdir. Ancak bu isimler ile bir müzekkere alem olursa gayr-ı munsarîf olurlar. Örneğin bir müzekker أخت veya بنت ile adlandırılırsa saftan men edilirler<sup>48</sup>.

<sup>42</sup> Ebu'l-Feth Usmân İbnu'l-Cinnî, *Sırrı Smâatu'l-irâb*, I-II, Şam, 1405/1956., I, ss. 84-85; Halid el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrih ala't-tavdih*, I-II, Mısır, tsz., II, s. 211; Abbas, Nahvu'l-vafi, IV, 617-618.

<sup>43</sup> İbn b. Mâlik *el-Elfiyye*, s. 63; İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, II, s. 435.

<sup>44</sup> Muberrred, *el-Muktedâb*, III, s. 320.

<sup>45</sup> Zeccâc, *Mâ yansarîf ve mâ lâ yansarîf*, s. 37.

<sup>46</sup> Ezherî, *Şerhu't-Tasrih*, II, s. 210.

<sup>47</sup> Zeccâc, *Mâ yansarîf ve mâ lâ yansarîf*, s. 50.

<sup>48</sup> Zeccâc, *Mâ yansarîf ve mâ lâ yansarîf*, s. 52.

Ezherî ise (ö.370/980) bu eliflerin isimlerin sonunda bulunmasını bir illet müenneslik için olmasını ise ikinci illet olarak kabul etmiştir<sup>49</sup>.

Bir bayan üç harften fazla olan veya üç harfli ortası sakın olan yabancı bir kelime ile isimlendirilirse (örneğin، سعاد، جور، ماه، زينب) üç harften fazla olanlarda gayr-ı munsarîf olurlar. Diğerlerinin ise sarf edilmesi veya edilmemesi caizdir. Üç harfli olup زيد gibi müzekkerden müennese alem olarak geçen isimler ile ortası sakın fakat müzekkere nakledilmemiş yabancı isimlerde her iki durum caiz olmakla birlikte yabancı olanların gayr-ı munsarîf olması ez-Zeccâc'ın görüşüne göre daha iyidir.<sup>50</sup>

### 5. Arapçaya sonradan dahil olan yabancı isimler (Ucme)

Bir lafzın Araplardan başkaları tarafından konulmasıdır. Bu kelimelere "النخيل" (sonradan girmiş) de denir. Yabancı kelimeler Arapça kelimelerin feridir. Bu ise gayr-ı munsarîf olma için lafzi bir illettir.<sup>51</sup>

### Yabancı isimlerin Gayr-ı Munsarîf Olma Şartları

a. Kelimenin geldiği dilde alem bir isim olması. Kelimenin, Arapçaya dâhil edilmeden önce cins isim değil de müfret için konulmuş olması gerekmektedir<sup>52</sup>. Eğer geldiği dilde cins bir isim olarak kullanılan bir kelime Arapçaya girerse, Arapçadaki cins isimlerin kullanıldığı gibi kullanılır ve sadece yabancı kelime oluşları gayr-ı munsarîf olma için yeterli olmaz.

b. Kelimenin üçten fazla harften oluşması. Buna göre لوح، نوح gibi üç harften oluşan yabancı kelimeler munsarîfdır. Fakat üç harften oluşup, ortadaki harfi sakın olmayan yabancı kelimeler gayr-ı munsarîf kabul edilirler.

<sup>49</sup> Ezherî, *Şerhu't-Tasrih*, II, s. 210.

<sup>50</sup> Muberrid, *el-Muktedab*, III, s. 350; İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, II, s. 331; Cemâluddîn b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî, *Evdahu'l-mesalik ilâ Elfıyyeti ibn Mâlik*, I-V, Mısır, 1375/1956., IV, s. 125; Ezherî, *Şerhu't-Tasrih*, II, ss. 217-218.

<sup>51</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarîflar*, s. 78.

<sup>52</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, 64; İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, II, s. 332.

## Yabancı Kelimeleri Tanıma Yolları

Bir lafzın Araplardan başkası tarafından konulmasına ucme (العجمة) denir.<sup>53</sup> Arapça kelimeler ile bu kelimeler arasında bir bağın olup olmaması noktasında dilbilimciler arasında ittifak yoktur. Ali b İshâk es-Saymerî (ö.541/1146 yabancı isimleri iki kısımda ele almış birinci kısımda; Arapların kelamına nekre olarak geçmiş, yine Arapça kelimeler gibi lam-ı tarif alan kelimeler. Örneğin الدجاج، اللحم، gibi yabancı kelimeler bu kısımda yer alırlar. İkinci kısımda ise Arapçaya geçmeden önce kendi dilinde alem olarak kullanılan إسماعيل، إبراهيم vb. isimleri zikretmiştir. Es-Saymerî'nin bu görüşlerine paralel olarak İbn. Yaîş'te görüş bildirmiştir.<sup>54</sup> El-Hadravî (ö. 646/1248) "Arapça olmayan bütün lafızlar yabancıdır. Bizde bizim dışımızdakiler gibi bir milletiz" şeklinde görüşünü belirtirken, İbn. Usfûr (ö. 669/1270) "evet bir bağ vardır. Şayet biz de belirli kalıplara girmemiş lafızlarla konuşursak bu herhangi bir dile ait olmayan bir kelam olur" şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Ebû Hayyan ise (ö.745/1344) "bize göre yabancı isimler Arapçaya Arap olmayan Fars, Rum, Habeş, berberi vb. diğer yabancı dillerden nakledilmiş kelimelerin tümüdür" demek suretiyle İbn. Usfûr'la aynı görüşü benimsemiştir.<sup>55</sup>

Yabancı kelimelerin gayr-munsarîf olmasında üç şart ileri sürülmüştür.

1. Kelimenin en açık biçimde yabancı kelime olması.
2. Kendi dilinde de alem olması.
3. Üç harften fazla olması.

Nahiv âlimleri yabancı kelimelerin tanınması için çeşitli yollar söylemişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

<sup>53</sup> Câmî, el-Fevâidu'd-diyâiyye, s. 22.

<sup>54</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, I, s. 66; el-Ekinî, *Şerhu'l-Akdu'n-namî*, I, s. 113; Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarîflar*, s.79.

<sup>55</sup> Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyutî *el-İktirâh fi ilmi usûli'n-nahv*, tsh. Ahmet Suphi Furat, İstanbul,1395/1975., s. 17.



a. Dil âlimlerinden birinin nakletmesiyle<sup>56</sup>.

b. Arapçadaki kelime kalıplarından birine uymadığında. *آنك* (kurşun), *اَبْرِيسَم* (ipek), *اِنجِيل* (incil) gibi.<sup>57</sup>

c. *ق* ve *ج* ve *ص* ve *ر* ve *ل* gibi harflerin bir kelimedede bir araya geldiğinde. *جَوْسَق* (küçük saray), *چَص* (kireç), *جَبْت* (put, sihir), *قِرْلَى* yalıçapkı-  
nı kuşu) gibi.

d. Zelâlika harfleri (dil ucu harfleri) denilen *ب*, *ر*, *ف*, *ل*, *م* ve *ن* harflerinden birinin bulunmadığı, dört ve beş harfli kelimeler. Fakat mesela *سَفْرَجَل* (ayva) kelimesi içinde bu harflerden bulunduğu için Arapçadır.

e. *ن* ve *ر*, *ل* ve *ش* gibi harfler bir kelimedede peş peşe geldiğinde. *نَرْجِس* (nergis), *لَشْئِشَة* (tereddüt) gibi.

## 6. Cemi

Cemi isim olma gayr-ı munsarıflıkta iki illet yerine geçen bir illettir. İbn Malik “sen *مَفَاعِل*, *مَفَاعِل* vezni üzere gelen ile bunlara benzeyen kelimeleri gayr-ı munsarîf yapmak için yeterli sebep kıl” şeklinde ifade etmiştir.<sup>58</sup>

Araplar muntehe’l cumu siygasını yani cemilikte son aşamaya gelmiş olan isimleri gayr-ı munsarîf kabul etmişlerdir. Bu siygadaki vezinlerin başındaki harf meftuh, üçüncü harfi eliftir. Eliften sonra harekeli iki veya ortası sakın üç harf şeklindedir.

Muntehe’l cumu’ siygası gayr-ı munsarıflıkta iki sebep yerine geçen bir illettir<sup>59</sup>. Bunun sebebi bu siygada olan cemiler, cemilikte son aşamaya geldiğinden tekrar cemi yapılabilme ihtimali yoktur. Bu yönüyle fiile benzerler. Çünkü fiil cemi olmaz. Bu durumda cemide iki illet vardır. Bunlar cemilik ve fiile benzerliktir<sup>60</sup>.

<sup>56</sup> Suyutî *el-İktirâh*, s. 17.

<sup>57</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarıflar*, ss. 80-81.

<sup>58</sup> İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, III, s. 326.

<sup>59</sup> Câmî, *el-Fevâidu’ d-diyâiyye*, s. 23.

<sup>60</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, 227; Zeccâc, *Mâ yansarif ve mâ lâ yansarif*, s. 63; Saymerî, *et-Tebşire ve’t-tezkire*, II, 569.

Muntehe'l cumu' siygasından olup sonuna “ة” eklenmiş تلامذة gibi kelimeler ve eliften sonra ortası sakın olmayan üç harfli vezinler ve muntehe'l cumu' siygasının veznine uyduğu halde “تَبَاشِيرُ” gibi bazı kelimeler gayr-ı munsarîf olmazlar.

Bazı muntehe'l cumu' siygaları şunlardır:

a)	فَوَاعِلُ	خَوَاتِمُ	(yüzükler)
b)	فَعَائِلُ	صَحَائِفُ	(sahifeler)
c)	فَوَاعِلُ	طَوَاحِينُ	(öğütücüler)
d)	مَفَاعِلُ	مَسَاجِدُ	(camiler)
e)	مَفَاعِلُ	مَصَابِيحُ	(lambalar)
f)	تَفَاعِلُ	تَجَارِيِبُ	(tecrübeler)
g)	فَعَالِي	دِنَانِيرُ	(dinarlar)
h)	فِيَاعِلُ	صَيَارِفُ	(sarraflar)
i)	فُعَالِي	سُكَازِي	(sarhoşlar)
j)	فَعَالِي	عَذَارِي	(bakireler)
k)	أَفَاعِلُ	أَنَامِلُ	(parmaklar)
l)	تَفَاعِلُ	تَسَابِيحُ	(tesbihler)
m)	فَعَالِلُ	دَرَاهِمُ	(paralar)
n)	فِيَاعِلُ	ذِيَجِيرُ	(zifiri karanlıklar)
o)	فَعَالِي	كِرَاسِي	(sandalyeler)
p)	يَفَاعِلُ <sup>61</sup>	يَحَامِيمُ	(kara nesnelər)

## 7. Sonu 'la biten isimler

Alem olan isimlerin sonu zâid “ان” ile tamamlanursa gayr-ı munsarîf olur.<sup>62</sup> عُثْمَانُ, عُمَرَانُ gibi. Fakat her iki harfinde zâid yani kelimenin aslından olmaması şartı aranır. Bu sebeple خَانُ, لِسَانُ, ضَمَانُ gibi kelimelerin her iki harfi birlikte zaid olmadığından gayr-ı munsarîf olmazlar.

<sup>61</sup> Emil Bedi Yakûb, *el-Memnu mine's-sarf*, Beyrut, 1414/1992, ss. 55-57.

<sup>62</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, 215,216; Muberrred, *el-Muktadab*, III, 335; Zeccâc, *Mâ yansarif ve mâ lâ yansarif*, s. 47.

Şayet zaid ن' dan önceki harf غسان، ودان، حيان، örneklerinde olduğu gibi şeddeli ise iki şekilde ele alınabilir. Birincisi, şeddeli harfinde göz önünde tutulmasıyla sondaki ن' nun zaid olduğuna karar verilerek gayr-ı munsarîf kabul edilir. İkincisi, sondaki ن harfinin asıl olduğu kabul edilerek sarf edilir. Dilciler sonunda zaid ن bulunan isimler için biri lafzi diğeri mane- vi iki sebep olduğunu ileri sürmüşlerdir. Manevi sebep için bu kelimele- rin alem olması nedeniyle marife olduğunu marife olmasını ise onu nek- reliğin ferî yaptığına işaret etmişlerdir. Lafzi sebep için ise bu kelime- de fazlalık bulunduğunu bu fazlalığın ise onu basit kelimenin ferî yaptığını söylemişlerdir.<sup>63</sup>

## 8. Fiil Vezni

Fiil vezni ismin, fiil vezinlerinden olduğu kabul edilen bir vezin üzere olmasıdır. Ancak sadece bu özellik gayr-ı munsarîf olması için yeterli değildir<sup>64</sup>. Bu özelliği ile birlikte alem olması şartı da aranır. Alem özelliği bulunan isim, mazi, müzari ve emir fiil kalıplarından biri üzerine bu- lundukları zaman gayr-ı munsarîf olurlar.<sup>65</sup>

İsimlerin asıl özelliği munsarîf olmalarıdır. Sarf ise tenvin olduğu için bu isimlerin fiile benzemeleri gayr-ı munsarîf olma nedenidir. Fiil veznindeki bu benzerlik bazen lafızda bazen de manada olur. Benzerlik ne surette olursa olsun gayr-ı munsarîflik nedenidir. Zira fiil cerr ve ten- vin almaz. İsmi fiile benzemesi izafet veya lam-ı tarif dahil olması sebe- biyle bozulduğu takdirde sarf edilirler.<sup>66</sup>

Fiile mahsus olan vezinler:

1. Alem isim mazi fiile mahsus vezinde olur. Bu vezin ise ya malum ya da meçhul siğa şeklinde değişiklik gösterebilmektedir. Bir kimse faili gizli mazi fiil üzere gelen vezin üzere isimlendirilirse iki sebepten dolayı

<sup>63</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, s. 66.

<sup>64</sup> Câmî, *el-Fevâidu'd-diyâiyye*, s. 26.

<sup>65</sup> Muberred, *el-Muktedab*, III, ss. 311-312; Saymerî, *et-Tebşire ve't-tezkire*, II, s. 545; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, s. 60.

<sup>66</sup> Muberred, *el-Muktedab*, III, ss. 309-310.

gayr-ı munsarıftır. Birincisi: isimlerde bulunmayan bir kalıp tan gelmiştir. İkincisi: bu vezin isimde ağırlığa sebebiyet vermiştir. Bu nedenle Araplar Anber b. 'Amr b. Temîm'i çok yemek yemesinden dolayı lakabı olan "حُصْمٌ" fiili ile adlandırmışlardır.<sup>67</sup>

Mazi meçhul vezninde fiiller alem oldukları zaman gayr-ı munsarîf olurlar. Ancak sonu illetli ve idğam edilmiş ise ve bu vezinde isim bulunuyorsa munsarîf olurlar. Bu nedenle دحرج، بوطر، ضرب، gayr-ı munsarîf olurken، رُدُّ، قِيلَ، كُرُّ kelimeleri isimlerden كُرُّ، قِيلَ şeklinde benzerleri bulunduğu için gayr-ı munsarîf olmazlar.

2. Muzari fiile mahsus bir vezin üzere gelen alemler; başında fiile mahsus olan zaid harflerden birinin bulunduğu bir fiil vezni üzere bulunan يعمر يزيد، يشكر، يبيد gibi kelimeler alem olarak kullanıldığı takdirde gayr-ı munsarîf olur. Ancak başında zaid harf bulunduğu halde müzari vezin üzere bulunmayan isimler sarf edilirler. Örneğin؛ يَنْبُوغُ، أُسْلُوْبٌ gibi.<sup>68</sup>

3. Emir vezni üzere gelen اضرب gibi bir kelime ile isimlendirme yapılırsa hemzesi fiilden nakledildiği için kati olur ve gayr-ı munsarîf olurlar. Ancak bir kimse ضارب fiilinin emri olan ضارب ile isimlendirilse isimlerde خاتمة şeklinde karşılığı bulunduğu için sarf edilirler.<sup>69</sup> Yine قال'nin emri olan فَمَّ ile isimlendirme yapılacak olunursa, iki sakinin yan yana gelmesinden dolayı düşen و geri döner ve فَمَّ şeklini alır.<sup>70</sup> Bu şekli ile isimlerde، سوئك، جور şeklinde karşılığı bulunduğu için sarf edilir.<sup>71</sup>

<sup>67</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, ss. 194-208; Saymerî, *et-Tabsire ve't-tezkire*, II, s. 542; Muberrred, *el-Muktedab*, I, s. 545; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, I, s. 60.

<sup>68</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, ss. 200-206; Saymerî, *et-Tabsire ve't-tezkire*, II, s. 541.

<sup>69</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, s. 198; Saymerî, *et-Tabsire ve't-tezkire*, II, s. 542; Muberrred, *el-Muktedab*, III, s. 315.

<sup>70</sup> Bu durumu şöyle izah edebiliriz. فَمَّ'nin aslı فَمَّ dir. Fiilin bunu ilal yapmadan müzari yapacak olursak şayet، يَفْمُ şeklinde okumamız lazım. Sonra و in harekesi kendinden önceki sahih ve sakin harf olan ف'a nakledilir. Fiil bu durumda فَمَّ şeklini alır. Emr-i hazır yapıldığında müzarilik harfi fiilin başında atılır ve فَمَّ şeklinde okunur. Son aşamada başında cezm edati varmış gibi okuduğumuzda فَمَّ şeklini alır. Bunu alem olarak kullandığımızda bir önceki aşamasına geri dönmemiz gerekir çünkü Arapçada iki harfli isim yoktur.

<sup>71</sup> Saymerî, *et-Tabsire ve't-tezkire*, II, s. 542.

Bu kısmı özetleyecek olursak şayet; isimle fiil arasında müşterek ve-zin üzere bulunan ancak fiil özelliği bulunan isimler alem oldukları zaman gayr-ı munsarîf, isimlik yönü ağır basanlar ise munsarîf olurlar.<sup>72</sup>

## 9. Terkib

Terkib, bir cüzü harf olmayan iki veya daha fazla kelimenin bir kelime haline gelmesidir<sup>73</sup>. بَعْلَبِكَ، حَضْرَمُوت gibi. Bununla kastedilen cer edilmeyi gerektiren izafet terkibi, isnad terkibi ve mebnilere ait olan “وَيْه” ile biten mezcî terkib değildir.

Tek başına gayr-ı munsarîf olması yeterli olmadığı için terkipte alemlik şartı da aranır.

Yer isimleri olan بعلبك، معديكرب isimleri gibi bir tarafı harf ya da sonu وَيْ ile tamamlanıyor olmaksızın iki veya daha fazla kelimenin izafetsiz bir biçimde tek kelime (bileşik isim) haline gelmesidir.<sup>74</sup> Terkib halindeki isimler müfret isimlerin ferî olduğu için sarf edilmezler. Terkibler nekre yapıldığı zaman sarf edilirler. Zira alem özelliği ortadan kalkarak sadece terkib özelliği kalmış olur. Bu özellik tek başına onun gayr-ı munsarîf olması için yeterli değildir.<sup>75</sup>

### Gayr-ı Munsarîfın Hükümü

Gayr-ı munsarîf olan kelimeler cümle içinde şu şekillerde irab edilir:

a. Gayr-ı munsarîf kelimenin sonu elif-i maksûre veya nakıs olmadığında, tensinsiz zahir bir damme ile ref edilir. أَكَلُ أَحْمَدُ gibi.<sup>76</sup>

b. Gayr-ı munsarîf kelimenin sonu elif-i maksûre veya nakıs olduğunda, takdiri bir damme ile ref edilir. جَانَتْ بُشْرَى ve حَكَمَ قَاضٍ عَلِيٍّ gibi.

<sup>72</sup> İbn Mâlik *el-Elfiyye*, s. 56; İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, II, ss. 332-233; İbni Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik*, IV, s. 127; Abbâs, *en-Nahvu'l-vâfi*, IV, s. 249.

<sup>73</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, 296; Câmî, *el-Fevâidu'd-diyâiyye*, s. 25.

<sup>74</sup> Sibevey, *el-Kitâb*, III, s. 296 Câmî, *el-Fevâidu'd-diyâiyye*, s. 25; İbn Hişâm *Şerhu Katri'n-Nedâ*, s. 447.

<sup>75</sup> İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, s. 65; Saymerî, *et-Tebstire ve't-tezkire*, II, s. 574.

<sup>76</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarîflar*, s. 7.

c. Gayr-ı munsarîf kelime elif-i maksûre ile biten bir kelime olmadığında, tenvinsiz zahir bir fetha ile nasb edilir. عَزَفْتُ ذَوَاعِيَ الْخَيْرِ gibi.

d. Gayr-ı munsarîf kelime elif-i maksûre ile biten bir kelime ise tenvinsiz takdiri bir fetha ile nasb edilir. مَرَزْتُ رَائِيْتُ كُبْرَى<sup>77</sup> gibi.

e. Gayr-ı munsarîf kelimenin sonu elif-i maksûre veya nakıs olmadığında, kesradan bedel olarak tenvinsiz zahir bir fetha ile cer edilir. مَرَزْتُ بِأَحْمَدَ gibi.

f. Gayr-ı munsarîf kelimenin sonu elif-i maksûre veya nakıs olduğunda, kesradan bedel olarak takdiri bir fetha ile cer edilir. مَرَزْتُ بِكُبْرَى gibi.

g. Gayr-ı munsarîf kelime harf-i tarif ile veya izafetle marifelik kazandığında, ref ve nasb durumlarında, bu şekilde marifelik kazanmayanların durumu gibi irab edilir. رَزَيْتُ الْحَبْلَى gibi.

h. Gayr-ı munsarîf kelimenin sonu elif-i maksûre veya nakıs olmadığında, zahir bir kesra ile cer edilir. مَرَزْتُ بِالْكَنَائِسِ gibi.

i. Gayr-ı munsarîf kelimenin sonu elif-i maksûre veya nakıs olduğunda, takdiri bir kesra ile cer edilir. مَرَزْتُ بِكُبْرَى ve جَاءَ الْقَاضِيِ gibi.<sup>78</sup>

## Sonuç

Yaptığımız bu çalışma sonucunda ulaştığımız tespitleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Sonuna cer alameti ve tenvin alan isimler munsarîf, bu alametleri almayanlar gayr-ı munsarîf olarak adlandırılırlar. Arapçadaki isimlerin kahir ekseriyeti munsarîf kısımda yer almaktadır.

2. Arapçada bir isim iki sebep veya iki sebebin yerini tutacak bir sebep (siga munteha'l-cumû, sonunda tesniye elifi) nedeniyle sarfdan men edilirler.

<sup>77</sup> Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarîflar*, s. 8.

<sup>78</sup> İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, I, s. 77; Suyutî, *Hemu'l-hevâmi*, I, s. 24; Galayânî, *Câmiu'd-durûsi'l-arâbiyye*, II, 227-228; Gültekin, *Arap Dilinde Gayr-ı Munsarîflar*, s. 8.

3. Alem özelliği iki sebebin gayr-ı munsarîf kıldığı kelimelerin odak noktasında bulunmaktadır. Yani alem-terkîb, alem-udul, alem fiil vezni, alem- yabancı isimler, alem -tenis vb. şeklinde görülmektedir. Bazen gayr-ı munsarîf olan bir kelime için yapısında ikiden fazla sebep bulunabilir.

4. Gayr-ı munsarîf bir kelime başına ۱۱ alırsa ve bir başka kelimeye muzaf olursa munsarîf olur. Ancak bu şartlar olmadığı halde şiirin zaruretinden dolayı istisnâ olmak suretiyle munsarîf kullanılabilir.

5. Çalışmamız esnasında isimlerin asıl, fiillerin ise ismin ferî (ilintisi) olduğunu, ismin kuvvetinin ölçüsü olan tenvinin fiiller için kullanılmadığını, fiile lafzî veya manevî olarak benzeyen isimlerin ise eski gücünden kayıp verdiği için onlardan tenvinin ve (–) harekesinin men edildiğini tespit ettik. Özellikle Arapça konuşurken veya metin okurken isimlerin sonundaki tenvinlerin veya kesre harekelerinin okunması veya okunmaması hususunda sağlıklı akıcılık kazanmak için bu konunun iyi anlaşılması kanaati taşınmaktadır.

### Kaynakça

- Abbâs, Hasan *en-Nahvu'l-vâfi*, I-V, Kahire, tsz.
- Câmî, Nureddin Abdurrahman, *el-Fevâidu'd-diyâiyye*, İstanbul, 1987, s.214.
- Cerîr b. Atiyye, *Şerhu Dîvân Cerîr*, I-II, Dâru Beyrut, Beyrut, 1986.
- Çelebi, Muharrem, “Muhtasar Nahiv Kitaplarına Bir Bakış”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, Sayı V, 1989, ss. 1-31.
- Ezherî, Halid, *Şerhu't-Tasrih ala't-tavdih*, I-II, Mısır, tsz.
- Feyyumî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hamevî, *el-Misbâhu'l-munîr*, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 1987.
- Galayânî, Eş-Şeyh Mustafa, *Câmiu'd-durûsi'l-arâbiyye*, I-III, Beyrut, 1402/1982.
- Hemadânî, Behâuddin Abdullah b. Akîl, el-Mısırî, *Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyyeti İbn Malik*, I-II, nşr. Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut, tsz.
- İbn Hişâm, Cemâluddin b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensâri, *Evdahu'l-mesalik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, I-V, Mısır, 1375/1956.
- \_\_\_\_\_, *Şerhu Katri'n-Nedâ bellu's-Sadâ*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır, 1383/1963.
- İbn Malik, Muhammed b. Abdillâh el- Endelusî, *el-Elfiyye*, Mısır, 1351/1932.

- İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Muhammed Cemâluddin Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut, tsz.
- İbn Yaîş, Yaîş b. Alî, *Şerhu'l-Mufasssal*, I, 59; Muhammed Rahmî el-Ekînî, *Şerhu'l-Akdu'n-namî ala'l-Câmî*, I-II, Matbuatu'l-Osmaniyye, 1314.
- İbnu'l-Cinnî, Ebu'l-Feth Usmân, *Sirri smâatu'l-irâb*, I-II, Şam, 1405/1956.
- Muberrred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezid, *el-Muktadab*, I-IV, Kahire 1386/1966.
- Rube b. Accâc, *Dîvânu Ru'be b. Accâc*, tsh, Velîm b. el-Verd, Kuveyt, 2008.
- Saymerî, Ebû Muhammed b. Ali, *et-Tebssire ve't-tezkire*, I-II, Mekke, 1402/1987.
- Sîbevey, Ebû Bişr Amr b. Usman b. Kanber, *el-Kitâb*, I-V, nşr. Abdusselam Harun, Alemu'l-Kutub, 1403/1987.
- Suyutî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Hemu'l-hevâmi şerhu Cemi'l-cevâmi*, I-II, Beyrut, tsz.
- \_\_\_\_\_, *el-İktirâh fî ilmi usûli'n-nahv*, tsh. Ahmet Suphi Furat, İstanbul, 1395/1975.
- Yakûb, Emil Bedi, *el-Memnu mine's-sarf*, Beyrut, 1414/1992.
- Zeccâc, Ebû'İshâk İbrahim, *Mâ yansarif ve mâ lâ yansarif*, nşr. Hudâ Mahmûd Firâge, Kahire, 1981.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Umer, *el-Mufasssal*, Beyrut, 1410/1990.

